

Integrale visie ontbreekt

Auteur(s):

Jansen, J.J.M.

Kommers, J.P.M.

Hoogleraar belastingrecht aan de juridische faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam respectievelijk senior projectleider fiscale en juridische zaken bij de Raad voor het Zelfstandig Ondernemerschap te Den Haag. j.kommers@rzo.nl**Verschenen in:**

ESB, 88e jaargang, nr. 4402, pagina D7, 15 mei 2003

Rubriek:

Dossier: Bedrijfsoverdracht

Trefwoord(en):

fiscaal, beleid

De fiscale behandeling van bedrijfsoverdracht is sinds de Wet inkomstenbelasting 2001 ten dele verbeterd, ten dele ook verslechterd. Het werken met verdisconteerde kasstromen wordt nog niet erkend. Alsof theorie en praktijk in de woestijn naar elkaar aan het schreeuwen zijn.

Naar schatting vinden in Nederland jaarlijks ongeveer 20.000 bedrijfsoverdrachten plaats. Als gevolg van een aantal maatschappelijke trends is de verwachting dat dit aantal de komende jaren nog zal toenemen. Te denken valt in dit verband aan de voortschrijdende individualisering, waardoor andere vormen van ondernemerschap ontstaan, zoals deeltijdondernemers en zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers)¹, de toenemende vergrijzing en de toegenomen maatschappelijke waardering van het ondernemerschap. Het fiscale beleid is de afgelopen jaren vooral gericht geweest op het stimuleren van het ondernemerschap. De laatste tijd dringt het inzicht door dat het aantal bedrijfsoverdrachten zal toenemen en dat ook hierbij de fiscaliteit een belangrijke rol speelt. Bedrijfsoverdrachten staan daarom beleidsmatig wat meer in de belangstelling. Het fiscale beleid is er vooral op gericht de financieringsproblemen bij bedrijfsoverdrachten te verlichten, zodat de continuïteit van de onderneming en daarmee de bestaande werkgelegenheid niet onnodig worden belemmerd.

Fiscale faciliteiten bij de bedrijfsoverdracht

In Nederland geldt voor de fiscale winstbepaling een ruim winstbegrip². Het ruime winstbegrip betekent dat de ondernemer bij een bedrijfsoverdracht met de fiscus moet afrekenen over de stille reserves zonder dat daarbij met inflatie rekening wordt gehouden. Dit vergroot de financieringsproblemen bij bedrijfsoverdrachten. Al in de Wet op de inkomstenbelasting 1964 zijn daarom in het kader van de bedrijfsopvolging enige faciliteiten in het leven geroepen. Sommige van deze faciliteiten zijn bij de invoering van de Wet ib 2001 verruimd, terwijl anderen zijn beperkt.

Stakingswinstvrijstelling

Bij staking van een onderneming of van een deel daarvan gold tot de invoering van de Wet ib 2001 voor de stakingswinst een objectieve stakingsvrijstelling van € 9075. Werd de onderneming in haar geheel gestaakt en was de ondernemer 55 jaar of ouder, dan gold een extra vrijstelling van € 11.345. Bovendien gold die vrijstelling per onderneming. De stakingsvrijstelling is bij de invoering van de Wet ib 2001 aanzienlijk versoerd. De aftrek zal na een korte overgangperiode, die in 2005 eindigt³, nog slechts € 3630 bedragen. Verdere verslechtingen in de regeling zijn: de gehele onderneming moet worden gestaakt, en de vrijstelling is gewijzigd in een subjectgebonden aftrek waardoor deze niet meer per onderneming maar per ondernemer geldt. Dit houdt in dat de ondernemer de nieuwe lage aftrek voortaan maar eens in het leven kan krijgen. Naar ons oordeel bevorderen deze verslechtingen een tijdige bedrijfsoverdracht bepaald niet.

Bijzondere tarieven bij staking en bij overlijden

Bij de invoering van de Wet ib 2001 zijn de bijzondere tarieven afgeschaft. De ratio die achter deze tarieven zat was dat de stille reserves in een groot aantal jaren zijn opgebouwd en dus niet volgens het jaarwinstbegrip zouden moeten worden belast. De tarieven bedroegen onder de Wet ib 1964 bij staking 45 procent en bij overlijden 20 procent. Tegen de afschaffing is in de literatuur, door de belangenbehartigers van het midden- en kleinbedrijf en tenslotte ook in het parlement, tevergeefs oppositie gevoerd⁴. De belangrijkste argumenten hierbij zijn dat geen rekening wordt gehouden met het a-periodieke karakter van de stakings- en overlijdenswinst en met de invloed van de geldontwaarding. Beide elementen leiden tot een progressieverstoring die een bijzonder tarief naar onze mening nog altijd rechtvaardigt⁵. In het bijzonder bij overlijden wordt hierdoor de bedrijfsoverdracht bemoeilijkt, want bij vererving van ondernemingsvermogen moet ook nog successierecht worden betaald.

Mogelijkheden voor doorschuiving van de belastingclaim naar de opvolger

Er zijn fiscale faciliteiten die de bedrijfsoverdracht kunnen versoepelen. Bij de overdracht van een onderneming vallen er meestal

aanzienlijke stille reserves vrij. Denk maar aan bedrijfspanden die de afgelopen jaren flink in waarde zijn gestegen. In beginsel dient de overdrager over de boekwinst met de fiscus af te rekenen, waardoor financieringsproblemen ontstaan. Deze financieringsproblemen kunnen worden verlicht door de belastingclaim door te schuiven naar de bedrijfsopvolger. Die moet dan verder gaan op basis van de fiscale boekwaarden van de overdrager. Voor de overnemer een nadeel, want hij mist een belangrijk afschrijvingspotentieel. Omdat de bedrijfsopvolger de fiscale claim overneemt, zal hij een lagere overdrachtprijs willen betalen. De doorschuiving komt er dus op neer dat de fiscus wordt gebruikt voor de financiering van de onderneming. In de Wet ib 2001 bestaan er drie doorschuifregelingen: doorschuiving bij leven, doorschuiving naar de erfgenamen bij overlijden en geruisloze inbreng in een besloten vennootschap. De praktijk leert dat deze instrumenten niet te snel moeten worden gebruikt, omdat het financieren met behulp van de fiscus vaak een dure financiering is. Immers, de over-nemer houdt wegens de lagere boekwaarde veel minder afschrijvingspotentieel over dan bij een 'gewone' overdracht.

Successie- en schenkingsbelasting bij bedrijfsopvolging

Bij het overlijden van de ondernemer is, zoals werd aangegeven, de cumulatieve druk van de progressieve inkomstenbelasting en het successierecht zwaar. Om die reden heeft de wetgever in de successiewet een regeling opgenomen die de druk van het successierecht op het ondernemingsvermogen moet verminderen. Vanwege de angst voor oneigenlijk gebruik door de ondernemer te verliezen, is deze regeling zeer gecompliceerd. Hierdoor ontstaan vele vragen, waardoor hoge advieskosten resulteren⁶. Vanuit de continuïteits-gedachte zou daarom kunnen worden bepleit de verlichting van de druk van het successierecht te bereiken door in de successiewet een hogere vrijstelling voor ondernemingsvermogen in te voeren, dan wel een lager tarief of een combinatie van beide.

Waardering van het ondernemingsvermogen

Een belangrijke praktische complicatie is de waardering van het ondernemingsvermogen. Er zijn verschillende momenten waarop voor fiscale doeleinden het ondernemingsvermogen moet worden gewaardeerd. Zo komt bij een bedrijfsoverdracht onvermijdelijk de vraag aan de orde wat de waarde van de onderneming is. De overdragende ondernemer heeft hierbij in fiscale zin geen keuze. Artikel 3.8 van de Wet ib 2001 (het totaalwinstconcept) schrijft voor dat dit de objectieve waarde in het economische verkeer moet zijn. Subjectieve elementen mogen bij de waardering geen rol spelen. Ook bij de overdracht van aandelen in een onderneming die wordt gedreven in de vorm van een aandelenvennootschap, in de praktijk meestal een bv, moet de waarde in het economische verkeer van de aandelen worden bepaald. Indirect is dat een waardering van het ondernemingsvermogen. Verder moet bij het overlijden van een ondernemer of aandeelhouder, afhankelijk van de juridische vorm waarin de onderneming wordt gedreven, het ondernemingsvermogen of het aandelenpakket worden gewaardeerd. Het ondernemingsvermogen wordt gewaardeerd op de waarde in het economische verkeer⁷. In het algemeen is dat een waardering op going-concernbasis. Dit is de waarde waarbij een rendabele voortzetting van de onderneming nog mogelijk is. Bij slecht renderende bedrijven (denk aan landbouwbedrijven) kan de liquidatiewaarde tot een hogere uitkomst leiden. Er dient in beginsel van deze hogere waardering te worden uitgegaan. De wetgeving op het terrein van de waardering van ondernemingsvermogen is derhalve nauwelijks concreet te noemen. Adviseurs zijn daarom aangewezen op de schaarse jurisprudentie op dit terrein. Nadeel hiervan is dat deze jurisprudentie sterk casuïstisch is en nauwelijks houvast biedt voor de oplossing in het individuele geval. Desondanks gaan dergelijke beslissingen in de praktijk heel vaak een eigen leven leiden. Volgens de fiscale jurisprudentie is de waarde in het economische verkeer de prijs die bij aanbidding van de zaak voor de verkoop op de meest geschikte wijze na de beste voorbereiding door de meest biedende gegadigde daarvoor zou zijn besteed. Fiscaaltheoretisch is hiermee de kous af, maar het zal duidelijk zijn dat tussen de theorie en de alledaagse praktijk een enorme kloof gaapt. Bij verkoop tussen onafhankelijke derden is deze kloof nog wel te overbruggen, want partijen zullen elkaar ongetwijfeld ergens vinden en dat zal dan wel de waarde in het economische verkeer zijn. Moeilijker ligt dat bij transacties tussen gelieerde partijen, zoals bij bedrijfsoverdrachten in de familiesfeer. Dan moet de hypothetische vraag worden beantwoord: wat zou de prijs zijn als er verkocht zou gaan worden? De praktijk beantwoordt deze vraag dan meestal met behulp van taxatierapporten. De kwaliteit van deze taxatierapporten laat zo hier en daar wel te wensen over, maar bij gebrek aan beter worden ze toch gebruikt. In veel gevallen wordt met de taxateur van de fiscus een minnelijke taxatie overeengekomen, zodat naderhand geen conflicten ontstaan over de waardering van het ondernemingsvermogen. De fiscus is in het algemeen wel bereid aan dergelijke taxaties mee te werken. Bij de waardering van incurante aandelen-pakketten wordt in de regel op basis van historische gegevens, veelal jaarrekeningen, een waarde bepaald die een mix is van intrinsieke en rentabiliteitswaarde.

De dcf-methode

De laatste tijd is in de fiscale jurisprudentie een aantal malen de zogenoemde discounted-cashflow (dcf) methode aan de orde geweest (zie hiervoor ook de bijdrage van Schrijnemaekers in dit Dossier). De waarde van de onderneming wordt met deze methode benaderd vanuit de netto kasstroom, die de onderneming in de toekomst voor de ondernemer zal opleveren, daarbij inbegrepen de eindwaarde van de onderneming aan het einde van de calculatiemethode. Een en ander wordt berekend tegen een door de ondernemer vastgestelde disconteringsvoet. Tot nu toe is deze methode in de fiscale jurisprudentie niet erkend. Zo bevestigde de Hoge Raad in zijn arrest van 1 februari 2002 een uitspraak van het Hof Leeuwarden dat de dcf-methode uitgaat van teveel onzekere factoren in de toekomst⁸. Kortom, tussen de fiscale theorie en de dagelijkse praktijk bestaat een wereld van verschil.

Enkele Europese voorbeelden ter overdenking

Een belangrijke vraag is hoe Nederland er voor staat in vergelijking met onze Europese partners. Binnen het bestek van dit artikel is het niet mogelijk een gedetailleerd overzicht te geven van de maatregelen die in de andere eu-lidstaten de bedrijfsoverdracht vergemakkelijken. Daarom wordt volstaan met enkele voorbeelden⁹. In Griekenland geldt vanaf januari 2001 voor bedrijfsoverdrachten bij eenmanszaken en vennootschappen onder firma een algehele belastingvrijstelling. Duitsland kent sinds 2000 ten behoeve van de overdracht aan derden opnieuw het eerder afgeschafte 'Mitunternehmer-Erlass'. Deze regeling maakt het personenvennootschappen mogelijk om activa over te hevelen van het ondernemingsvermogen naar het privé-vermogen, mits dit vermogen op fiscaal neutrale wijze wordt gebruikt. Wat de successie- en schenkingsbelasting over ondernemingsvermogen betreft, bestaat het volgende beeld. In Italië is de heffing geheel afgeschaft. In Spanje geldt onder voorwaarden binnen een beperkte familiekring een vermindering van het belastbare bedrag met 95 procent. Deze waarde moet dan gedurende tien jaren in stand worden gehouden. In België bedraagt de successie- en schenkingsheffing nul procent (Vlaanderen) of drie procent (Wallonië en Brussel). Ierland kent een algemeen maximumtarief van twintig procent met daarnaast een ondernemingsfaciliteit. De voorbeelden geven aan dat Nederland, hoewel ons land koploper is in de uitvoering van de Aanbeveling van de Europese Commissie van 7 december 1994 op enkele gebieden en vooral op het gebied van het

successierecht, achterblijft bij andere lidstaten (zie ook de bijdrage van Ekroth-Manssila [Een Europees probleem](#) in dit Dossier).

Conclusie

Eenzijds worden er maatregelen genomen om de bedrijfsoverdrachten fiscaal niet te belemmeren, terwijl er anderzijds maatregelen worden genomen die daar haaks op staan, zoals de vermindering van de stakingswinstvrijstelling en de afschaffing van de bijzondere tarieven. Uit angst voor claimverlies zijn de nieuwe faciliteiten in het successierecht gecompliceerd. Verder is de afstemming tussen de verschillende belastingen bepaald niet optimaal. Het lijkt er op dat een integrale visie bij het nemen van fiscale maatregelen inzake bedrijfsoverdrachten vooralsnog ontbreekt. Daarom is het toe te juichen dat de Tweede Kamer in een motie heeft aangedrongen op een dergelijke integrale visie¹⁰. De reactie van het ministerie van Financiën wordt voor de zomer van 2003 verwacht. Dit beleidsstuk zal na behandeling door het parlement uitgangspunt kunnen zijn voor het in de nabije toekomst te voeren beleid ten aanzien van bedrijfsoverdrachten. Gezien het belang van het onderwerp voor de nationale economie en voor het behoud van de werkgelegenheid is dit een belangrijk winstpunt.

Dossier Bedrijfsoverdracht

C. Buijink: [Over ondernemers en overnemers](#)

M.W.L. Kikkert: [Het belang van soepele overdracht](#)

T.J. van Vuren en Z.J.B. Mol: [Goede afspraken essentieel](#)

J.J.M. Jansen en J.P.M. Kommers: [Integrale visie ontbreekt](#)

L.P.D. Faber: [Overdracht aan werknemers](#)

A.W.A. Boot en J. Ligterink: [Faciliteren, niet interveniëren](#)

M.L.H. Schrijnemakers: [Waardebepaling in het mkb](#)

H.B. van der Veen, K.H.M. van Bommel en G.S. Venema: [Bedrijfsovername in de agrarische sector](#)

C.M. van Praag: [De motivatie van de ondernemer](#)

R. van Engelenburg: [Eerste hulp bij bedrijfsoverdracht](#)

R.H. Flören en G.W. Zwartendijk: [Star en toch flexibel](#)

R. van Rijk: [Slagroomtaart € 3,50, hele winkel € 150.000](#)

A. van Witteloostuijn: [Van de regen in de drup?](#)

R.H. Flören en G.W. Zwartendijk: [Start versus overdracht](#)

K. Ekroth-Manssila: [Een Europees probleem](#)

P. Bongaerts: [Goede overdracht versterkt concurrentiekracht](#)

J. Warmerdam: [Fiscale en financieringsproblemen](#)

W. Jonkhoff: [Voorkom destructieve creaties](#)

¹ Zie bijvoorbeeld P.C.A. Meijer e.a., Zzp'er: ondernemer of werknemer, RZO, EIM en Economisch Bureau ING, Amsterdam, 1999.

² Artikel 3.8, Wet IB 2001

³ Deze overgangsregeling waarbij een tijdelijk bestaande extra stakingsaftrek stapsgewijze wordt teruggebracht, wordt hier niet besproken.

⁴ Zie bijvoorbeeld J.J.M. Jansen in: RZO, Bouwstenen voor een fiscale toekomstvisie voor het zelfstandig ondernemerschap, maart 2002, Den Haag, blz. 125 e.v.; J.E.A.M. van Dijck, Bijzondere tarieven in de Wet op de inkomstenbelasting, FED fiscale brochures, tweede druk, Kluwer, Deventer, 1997, blz. 30; en de motie-Rensema e.a., Eerste Kamer, vergaderjaar 2000-2001, 27 466, nr. 132d.

⁵ De ingevoerde betalingsregeling voor de waardevermindering van de ondernemerswoning (artikel 25, lid 16 van de Invorderingswet 1990) en de renteloze betalingsregeling bij overlijden (artikel 25, lid 17 Invorderingswet 1990) zijn onzes inziens marginale tegemoetkomingen.

6 Bijvoorbeeld artt. 35b en 35c Successiewet 1956. Zie hierover J.W. Zwemmer in: De heffing van successie- en schenkingsbelasting bij bedrijfsopvolging (al dan niet in bv-vorm), Bouwstenen, a.w. pag. 195 e.v.

7 Volgens artikel 21, lid 4, SW 1956.

8 Zie V-N 2002/51.16. Over de dcf-methode loopt nog een procedure bij de Hoge Raad, zie V-N 2002/39.1.4, blz. 3718.

9 Hierbij wordt uitgegaan van: Europese Commissie, Directoraat-generaal ondernemingen, Eindverslag van de deskundigengroep inzake de overdracht van kleine en middelgrote ondernemingen, Brussel mei 2002.

10 Motie Van Vroonhoven-Kok, TK zitting 2002-2003, 28 607, nr. 49.